

ekonomiska grupper eller för människor som sorterar till ett av könen?

Naturligtvis är det ett plus för avhandlingen att den genererar sådana såväl teoretiskt som politiskt intressanta frågor. De bland annat kan locka till vidare forskning.

REFERENSER

- Esping Andersen, Gösta, 1990. *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- Sainsbury, Diane, 1999. *Gender and Welfare State Regimes*. Oxford: Oxford University Press.
- Tollin, Katharina, 2012. *Sida vid sida. En studie av jämställdhetspolitikens genealogi 1971 – 2006*. Stockholm: Bokförlaget Atlas.
- Tornhill, Sofie, 2010. *Capital Visions. The Politics of Transnational Production in Nicaragua*. Stockholm: Statsvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet.

Kristina Boréus är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet och Institutionen för samhällsvetenskaper, Södertörns högskola
E-post: kristina.boreus@statsvet.su.se

Ohlsson, Per T, 2014. *Svensk politik*, Lund: Historiska Media.

Anmälan av Björn von Sydow

Svensk politik sett genom publicisten Per T Ohlssons ögon är historien om stora omvandlingar men med närvaron, i vissa ögonblick, av "aningsfullhet". Politik, ekonomi betyder förändringar och omvandlingar. Sedan 1800-talets början är detta ett karaktärsdrag för Sverige. Men sådant är inte utan risker för sammanhållning och samhällsfred. Någon eller några besinnar sig ibland och vill hindra att samhället låser sig i olösbara motsättningar.

Detta är den skickliga syntesen av svensk historia sedan 1809, sedd i ljuset av en etisk, normativ, frågeställning. Den om kompromisser, samverkan, som skapar stabilitet, mitt i ekonomiska, sociala och politiska förändringar. Jag vill säga det från början – just

brytningen mellan historieforskningen och statsvetenskapen ger boken en tanke.

Per T Ohlsson är en dramaturg. Hans bildsättning handlar om hur individer ibland – men inte alltid – ingriper i förlopp som hotar att gå utöver något av en gräns – den inre freden. Den mest övertygande delen om detta är det som Per T Ohlsson lyfter fram från åren 1917 – 1918. Då visar han hur det i många dramatiska och oroväckande situationer kommer en kraft som verkar förhindra stegen från fredlig konflikt till våldsam, från demonstrationer till våld av demonstranter eller mot demonstranter. Ur detta fanns risken för inbördeskrig, som i Finland.

Författaren kallar detta raster för "Kommissarie Kempes hand". Det är poliskommissarie A G Kempe som den 21 april 1917 stoppar sin överordnades handling att sätta in stora polisstyrkor i ryggen på demonstrerande arbetare utanför riksdagshuset i Stockholm. Kommissarie Kempe gör det genom att stoppa den rörelse som hans chef just gör; Kempe för ned dennes arm och för in honom i riksdagshuset. Så avvecklas en uppjagad stämning där. "Den 21 april 1917 kan Sverige ha varit en hand från katastrofen", skriver författaren. Den var hungern, dyrtiden, och insikterna att första världskriget nu höll på att leda till revolutionära förändringar i Europa.

Och i Sverige skedde nu liknande händelser, som Per T Ohlsson tolkar som ett både bekräftande och skapande mönster. I Västerвик – syndikalisten F J Gustafsson. I Göteborg – ungsocialisten J Andersson. I Östersund – redaktörn G Böhmer. I Ådalen – riksdagsman I Vennerström. I Västerås – riksdagsman V Larsson och ASEA chefen J S Edström.

Också på central statsnivå fanns det motsvarigheter. I Stockholm hade det bildats en paramilitär skyddskår med stark högeranknytning. Några dagar före 1 maj 1917 togs saken upp i andra kammaren och civilminister Oscar von Sydow går fram till Hjalmar Branting och Erik Palmstierna och säger: "Låt oss nu i herrans namn ordna upp det här – sluta debattera, så skall jag ansvara för att det

klaras av". Han och den högermoderata regeringen upplöste direkt borgargardet.

Några veckor senare var det nya demonstrationer och därifrån finns det välkända fotografiet av Branting mitt i polischocken. Och på Seskarö – där fanns det en R Dahlberg, som från arbetarnas sida ingrep med orden "här skall inte skjutas, gevären skall samlas in". Landshövdingen talade samma språk.

Dessa år och händelser är själva pivån i Ohlsons berättelse om svensk politik; förloppen har trådar bakåt och är formativa framåt. Han – och jag här – lyfter fram enskilda individer som med eget mod tar ställning i kritiska situationer. En mycket stark sådan prestation var dåvarande kommandörkaptenen i flottan och eskaderchefen Torsten Hagman, när han stängdes in av britterna på Churchills order i Torshavn 1940. Han beslutade själv att inte riskera stora förluster, också av civila, när britterna ville beslagta de underlägsna svenska örlogsfartygen. Och kanske som konsekvens få Sverige på Tysklands sida i kriget!

Ibland saknas de – som i Ådalen 1931.

Ibland är det individer som i sin offentliga roll har att hantera de strategiska valen. LO:s dåtida ordförande, Herman Lindqvist, spelade en mycket viktig roll för att fackföreningarnas folk inte skulle gå den revolutionära vägen. Statsminister Christian Lundeberg gjorde det när han i förhandlingarna om unionens upplösning i Karlstad 1905 stod emot militaristiskt tänkande hemma i Stockholm. Folkpartiets riksdagsman Ture Königsson, som i den avgörande omröstningen i riksdagen 1959 lade ned sin röst och därmed tryggade ATP, enligt Socialdemokraternas linje. Med enorma politiska verkningar enligt Per T Ohlsson; början på en förnyad socialdemokratisk era. Utfusen i FP blev Königssons öde, men han var pensionsfrågans kommissarie Kempe.

Det blir en glidande skala, kring hur aningsfullheten om samhällsfreden, träder fram. Kempe och Hagman och åtskilliga andra, som ändå inte är i det högre besluts-

fattandets vardag är en kategori. I vardagens slit har de kanske inte anledning att fundera över socialpsykologi. När de gör det, blir det märkvärdigt. Till en annan kategori hör typen LO:s ordförande, varje statsminister, en del av näringslivets toppar, kanske en del publicister. En och annan akademiker. En enskild riksdagsledamot kan väl vara i bådadera kategorierna, men mest ändå i den där politik och beslutsfattande är vardagslivet. När de inte har haft en aningsfullhet med sig, blir det en oroande aningslöshet.

Nu visar Per T Ohlsson en mängd exempel på hur det, tid efter annan, finns individer i ledande beslutsfattande, som kan sägas handla på ett sätt som "kommissarie Kempe" gjorde. Men deras motiv till detta är oftast inte möjliga att riktigt belägga så långt, att det handlar om aningsfullhet i den mening som det gäller.

Jag vill i sammanhanget betona några institutionella förutsättningar som på olika sätt byggts in i det svenska statsskicket och som gör att man som beslutsfattare inte riktigt behöver ta ställning på det evidenta sätt som skett i fallen Kempe, Hagman och andra individer, utanför det högre beslutsfattandet i vardagslag.

Vi har ju i vårt land praktiskt taget alltid haft regeringar utan egen enpartimajoritet i riksdagen. Det gällde åtminstone för om tvåkammarssystemet. Det normala är ju minoritetsparlamentarism, i den meningen att regeringen är beroende av röster och förhandlingar från partier utanför regeringen för att få igenom sin politik. Detta system har haft sina undantag. Majoritetsregeringar finns, t ex 2006–2010. Ett speciellt exempel var samlingsregeringen 1939–1945. Inget parti har dock haft egen majoritet i riksdagen, utom Socialdemokraterna 1969–1970, då Tage Erlander, enligt Per T Ohlsson, som ser Kempes hand, sade att "I princip tror jag inte vi skall göra någonting som omöjliggör ett samarbete."

Ur detta kommer oftast olika former av förhandlingar. Ohlssons bok är ett flöde av

sådana, inte minst för tiden efter 1970 som han behärskar som sin mammas gata. Taktiken är stort med.

Vi har haft riksdagsbaserade förhandlings-system, med dramatik. Tänk på "500 %" -förhandlingarna mellan minoritetsregeringen Bildt och Socialdemokraterna under Ingvar Carlsson hösten 1992. Vi har haft Göran Perssons regeringsperiod med en ganska stilla Rosenbads-samverkan med C, MP och V. Och nu Fredrik Reinfeldts minimalistiska förhandlingsstrategi, med SD:s röster som tyst stöd i kammaren i de flesta blockbaserade voteringar.

Minoritetsparlamentarismen har alltså oftast kombinerats med förhandlingsparlamentarism. För lite av det kan leda till att partipolitiken skapar leda och ömsesidig irritation. Demokratins effektivitet kan träffas. För mycket av detta kan leda till att "alla katter blir grå" för väljarna. Demokratins vitalitet kan träffas.

De statliga utredningarna har i vissa perioder spelat en mycket stor roll för att skapa förutsättningar för konfliktlösningar. Det gällde redan på 1800-talet. De fungerade som långa, förberedande beslutsprocesser för regeringar och riksdagen. Man blandade parlamentariker och experter. I många årtionden efter demokratiseringen var det i huvudsak de fyra demokratiska partierna, som lät varandra delta. Här har det skett förändringar. Vi har nu ett åttapartisystem. Det är inte lätt att driva ett sådant framåt, med framgång. De ekonomiska kriserna från slutet av 1980-talet gjorde också att särskilt finansdepartementet såg med misstro på de traditionella kommittéerna; de slutade ofta som utgiftshöjare. "Enmansutredningar" med tydligt inriktade lösningar och korta beredningstider har kommit i ropet. Men därmed har man också minskat möjligheterna till samförstånd mellan partierna i slutändan.

Dock är det en tradition att vetenskap och expertis har hög legitimitet i Sverige. Det går väl tillbaka till 1700-talet och våra akademier. Ett politiskt grepp är att överlåta

komplicerade frågor till forskarvärlden eller åtminstone att koppla in den, också i de mera normativa bedömningarna. Kärnenergiens hantering och utnyttjande är exempel på det, men långt ifrån det enda. Det är också det en sorts institutionaliserad "Kempes hand", när det parlamentariska och opinionsmässiga klimatet blivit fyllt av motsättningar – inte minst för en minoritetsregering.

Det proportionella valsystemet spelar givetvis en mycket viktig roll för att vi sällan eller aldrig får enparti-majoriteter. De flesta tycker väl att det är bra och systemet har ju kommit att förfinas alltmer, över spärrarna. Det är en sorts ständigt närvarande "Kempes hand". Ändå kan regeringar och oppositionspartier sträva efter mer eller mindre grad av konflikt eller samverkan inom de ramarna.

De svenska folkomröstningarna måste också bedömas i Per T Ohlssons perspektiv – "Kempes hand". Vi har ju ett ganska märkligt system med rådgivande folkomröstningar, som de facto blir beslutande, och delvis folkomröstningar med fler än två alternativ. Jag talar då om utvecklingen efter 1955 års omröstning om höger- eller vänstertrafik. Våra svenska folkomröstningar utlöses av partierna för att de är splittrade och beslutas och tolkas av riksdagen. Verkar de konfliktskapande eller konfliktlösande? Verkar de för att öka det politiska deltagandet eller verkar de demobiliserande? Per T Ohlsson hade nog kunnat göra mera med sitt raster i att bedöma våra erfarenheter. Och det finns fortsatt plats för forskning och diskussion om folkomröstningarnas ställning i den nutida demokratin.

EU-medlemskapet 1995 föregicks av en stor strid i opinionen, som splittrade många partier, särskilt Socialdemokraterna. Folkomröstningen 1994 legitimerade det slutliga beslutet. Splittringen upprepades, dock utan att kanske fördjupas i folksjälen, av Euroomröstningen 2003. Idag är opinionsläget ganska stabilt med en knapp majoritet för EU-medlemskapet och en stor majoritet mot Euro-deltagande. Medlemskapet tillämpas effektivt av särskilt M och S och med begrän-

sade konflikter dem emellan i regering respektive opposition.

Hela EU är en aldrig slutande kompromissbrygd. Fördragen är byggda för det. Risken för splittring, uppbrott och ursinne måste motverkas. Sveriges politiska system får sin dos av det och ger också ständigt ifrån sig diplomati för att uppnå det. Per T Ohlsson menar att frågan är om någon svensk statsminister har utövat ett så stort inflytande över en internationell historisk process som Göran Persson när det gällde EU:s utövidgning. Detta genom beslutet på toppmötet i Göteborg 2001; famöst hos oss för kravallerna. Var vi i närheten av en allvarlig kris för den fredliga samhällsordningen? Fanns det en kommissarie Kempe någonstans?

Finns det då någon analys av författaren, när någon "Kempes hand" inte vore bra att ha? Jag kan egentligen bara se ett tema för det. Det handlar om den ekonomiska samhällsordningen. Den vill Per T Ohlsson se som principen om näringsfrihet och en marknads ekonomi med konkurrens. Han stora politiska idol är J A Gripenstedt, statsråd 1848-1867 och den stora samhällsreformatorn av ekonomin. Jämte Louis de Geer också skaparen av bl a tvåkamarsystemet 1866. (De två - och norske statsministern G Sibbern - höll också De Förenade rikena Sverige-Norge utanför det preussiska angreppet på Danmark 1864. Liksom statsminister P A Hansson och samlingsregeringen gjorde 1940-1945.)

Här återkommer författaren med att göra en referens till Gripenstedt, när han skildrar Lindbeckkommissionens insats 1993. Det var behovet av ett systemskifte i ekonomin. 113 förslag, varav flertalet förverkligades av regeringarna Bildt och Carlsson. Det inkluderade en viktig författningsreform - att förlänga mandatperioden från tre till fyra år.

I samma ljus framställer Per T Ohlsson riskerna med LO:s förslag till löntagarfonder. Och frågan är om inte valet, i opinionsklimatet, 1976 var en probersten för Sveriges sammanhållning, på ett sätt som påminner om 1809, 1865, 1918 och 1939-41? Torbjörn Fäll-

din agiterade kraftfullt mot löntagarfonderna och kärnkraften och regeringen Palme, och S besvarades av affärer. Därtill kom stagnationen i den ekonomiska tillväxten.

Valdeltagandet blev 91.8 %. Var vi i närheten av ett deltagande som räddade den sociopsykologiska sammanhållningen? Eller var valdeltagandet, som aldrig har överträffats men ändå ännu låg mycket högt 1979 och 1982, på en nivå som antydde att sammanhållningen höll på att brista? Per T Ohlsson lägger med rätta mycket utrymme på att analysera det. Han ser Fälldin som marknads ekonomins kommissarie Kempe. Jag tycker här att han går för långt. Men jag undrar om inte det ambitiösa sociala reformprogram som Thorbjörn Fälldins regering satte igång blev en svensk väg ut ur de hotfulla konflikterna. Det blev devalveringarna av kronkursen också på sitt sätt. Vi fick också samtidigt en splittring i blockpolitiken genom att C och V på var sin sida började gå emot utbyggnaden av kärnkraften.

Socialdemokratin blev inte förrän efter ytterligare förlusten i valet 1979 och folkomröstningen om kärnkraften 1980 i stånd att göra sin reträtt och kompromiss.

Löntagarfonder är en jävla skit men nu har vi baxat dom ända hit.

Så kluddade finansminister Kjell-Olof Feldt den 20 december 1983 när han satt i statsrådsbänken under pressläktarens fotografier - en politiker i kommissarie Kempes anda, menar Per T Ohlsson.

Så har vi då en sista fråga, den om framtiden. Författaren avrundar med en scen från Akademiska föreningens stora sal i Lund i oktober 2007. Fyra tidigare statsministrar tågar in, Thorbjörn Fälldin, Ola Ullsten, Ingvar Carlsson och Carl Bildt. Ett frejdigt samtal... och så i vad som verkar vara en plötslig ingivelse, varnade Ingvar Carlsson för vallgravar som grävs så vida och djupa att de inte kan överbryggas. Han undrade hur de etablerade partierna skulle kunna hantera en situation med Sverigedemokraterna i riksdagen?

Per T Ohlsson konstaterar att Carlssons fråga måste lämnas öppen valåret 2014. Men "svensk politik kommer att behöva kommissarie Kempe igen".

"Måtte han vara i tjänst". Så slutar Per T Ohlsson sin bok.

En tjock bok, en kraftfullt skriven svensk politisk historia, men också med en legitim, normativ sorteringsfaktor; vårt behov av kompromisser. Den gör boken fylld av spänning – när ska författaren visa på en Kempe? Ofta fungerar "kommissarie Kempe" som en tolkning, men jag måste säga inte alltid. Och författaren underbetonar de institutionella ramar, som svenska politiker och partier tvingat sig själva till under årtionden, ja två århundraden.

När vi ser på vår historia före 1809 års gastkramning och andra samhällens inre katastrofer, som idag Ukraina, vill vi något annat.

Björn von Sydow är docent i statsvetenskap, riksdagsledamot för S och har tidigare varit riksdagens talman och statsråd.

Nycander, Svante, 2009. *Liberalismens idéhistoria. Frihet och modernitet*. Stockholm: SNS förlag. (Anmälan publicerad i 2013/4).

Replik till Mikael Rundqvist

Hur definieras bäst ordet liberal i en idéhistorisk framställning? En författare behöver en rimlig avgränsning av ämnet och måste undvika fallgropen att utdefiniera en tanke-tradition han råkar ogilla. I sin recension av min bok *Liberalismens idéhistoria – frihet och modernitet* (2009) är Mikael Rundqvist kritisk mot mitt "explicita duckande inför att definiera det liberala", och han anser att min bok skulle ha vunnit på mer utförliga och tydliga metodresonemang (*Statsvetenskaplig tidskrift*, nr. 4, 2013, s. 474-479).

I bokens förord skrev jag att jag inte ville

hävda någon viss uppfattning om vad som är sann eller genuin liberalism. Med liberaler avsåg jag personer som allmänt betraktas som sådana eller som påtagligt verkat inom den liberala sfären. I internationell litteratur råder ett ganska brett samförstånd om vilka idéer och personer som hör till liberalismen.

När jag läste Rundqvists recension hade min bok kommit ut i en andra, reviderad, upplaga, där förordet är nyskrivet. Där hävdar jag att det i liberalismen finns fyra grundprinciper: sekularism, universalism, konstitutionalism och marknadsekonomi. (s. 11, även s. 391-392.) Efter funderingar under lång tid har jag alltså kommit fram till en form av definition och har därmed gått Rundqvist till mötes. De fyra principerna är var för sig välkända och lätta att förstå. Sekularism betyder att endast inomvärldsliga argument är giltiga i samhällsfrågor och att religionen bör skiljas från politiken. Universalism hävdar mänskliga rättigheter för alla och riktar udden mot en kollektivism, till exempel nationalism, som kräver att få bestämma hur den enskilde bör handla, tänka och känna. Konstitutionalism betyder att den politiska makten är övervakad och kontrollerad av medborgare och domstolar. De fyra principerna förutsätter tankefrihet, politisk frihet och personlig frihet.

Liberaler kan vara oense om allt möjligt annat. Liberalismen tar inte ställning mellan monarki och republik, mellan välfärdsstat och laissez-faire eller mellan "arbetets frihet" och fackliga fri- och rättigheter. Liberaler har olika moralfilosofi och livsåskådning. I många politiska situationer är ändå de fyra principerna starka föreningsband. Detta synsätt underlättar forskning om liberalismens historia. Om liberala tänkare, statsmän och folkrörelser kan man säga mycket som inte låter sig sägas om liberalismen.

I förordet till första upplagan beskrev jag min bok som traditionellt idéhistorisk. Det innebär att framställningen är i stora drag kronologisk, inte tematisk. Den förståelse som åsyftas är mer historisk och sociologisk än idéanalytisk. Tidiga liberala tänkare